

A SCONUL (*Standing Conference of National and University Libraries – Nemzeti és Egyetemi Könyvtárak Állandó Konferenciája*) 1976-os beszámolója a Tudomány- és Oktatásügyi Minisztériumot (*Department of Science and Education*) vélte alkalmasnak az országos koordináció összefogására, amely iránt az UNISIST és a NATIS eszméinek terjedésével fokozódott az igény. Végül 1978-ban az alsóház költségvetési bizottsága kezdett el foglalkozni a könyvtári ügyekkel. Felméréséről jelentést adott közre. Ez alapvetően a javak területileg arányos elosztása mellett szállt síkra a könyvtári ellátás vonatkozásában. A parlamenti beszámolóval egyidejűleg a Könyvtári Tanácsadó Testület (*Library Advisory Council*) is készített egy beszámolót, amely valójában a Könyvtáros Egyesület és a SCONUL korábbi munkaanyagait tekintette háttérdokumentumoknak. Annak ellenére, hogy ez a beszámoló is elismeri a koordináció jelentőségét, most a korábbi elképzelésekkel ellentétben a Könyvtári Tanácsadó testület véli alkalmasnak az országos koordinációs feladatok ellátására. Mielőtt a jelentések ajánlásairól döntöttek volna, az időközben történt kormányváltásból kifolyólag létrehozták a *Művészeti és Könyvtári Hivatalt (Office of Arts and Libraries)*. Bár ez a testület sem jutott sokra a koordináció terén, mégis megpróbált a jelenlegi struktúrán belül tenni valamit az ügy érdekében.

1980 elején az *Alkalmazott Kutatási Tanácsadó Testület (Advisory Council for Applied Research)* létrehozott egy munkacsoportot, hogy az információs technológia helyzetét felmérje az Egyesült Királyságban. Jelentésében javasolja, hogy egy miniszter vagy minisztérium legyen felelős az információs technológia fejlesztéséért. A jelentés aláhúzza az információs technológia fejlődésének döntő hatását az Egyesült Királyság iparának és kereskedelmének jövőbeli fejlődésére.

A Könyvtáros Egyesület és az *Információs Szakértők Intézete (Institute of Information Scientists)* közös jelentése az alábbi ajánlásokat tartalmazza:

meg kell vizsgálni az új technológia következményeit a copyright terén;

a Könyvtári Tanácsadó Testület jelentését minél hamarabb ki kell adni;

meg kell határozni az együttműködő könyvtárak és a British Library kapcsolatát;

az automatizált információs rendszert koordináltan kell fejleszteni;

a kormány nevezze ki az információs politikáért felelős minisztert;

a kormány hozzon létre állandó bizottságot az információs ellátással való törődésre.

A SCONUL által felvázolt modell szerint az *Információs és Könyvtári Erőforrások Országos Tanácsa (National Council on Information and Library Resources)* feladata lesz az országos politika kialakítása, az információs tartalmak koordinálása, a műszaki szolgálta-

tások koordinálása, a szabványok koordinálása, az országos könyvtári erőforrások megőrzése.

Jelenleg egymásnak ellentmondó tendenciák uralkodnak a koordináció területén, és a jövő dönti majd el, hogy melyik testület válik a koordináció végső gazdájává.

/LOVEDAY, A. J.: National coordination in the United Kingdom over the decade and future prospects = Libri, 31. köt. 1. sz. 1981. p. 69–81./

(Pröhle Éva)

Könyvtárközi kölcsönzés a finn Országos Műszaki Könyvtárban

A Helsinki Otaniemi városrészében fekvő Műszaki Egyetemi Könyvtár könyvtárközi kölcsönzési tevékenysége a 70-es években rohamosan fejlődött. Ez részben az egyre általánosabbá váló számítógépes információkeresésnek köszönhető, mivel az interaktív kapcsolat segítségével a felhasználót bőséges bibliográfiai információval látják el.

Egy másik tényező, amely a kérők számának növekedését eredményezte az volt, hogy 1972-ben a könyvtárat hivatalosan is Országos Műszaki Könyvtárrá minősítették, s ez kötelezővé tette számára, hogy bármely felhasználó információs igényét kielégítse.

Kétségtelenül a növekedési tényezők közé sorolható a felhasználók képzése terén elért fejlődés is, továbbá a hatékony üzemi, intézményi információs egységek létesítése, valamint újabb egyetemek és más kutatóhelyek alapítása.

A 70-es években a könyvtár beszerzési alapjának vásárlóértéke folyamatosan csökkent, az igények viszont növekedtek, s így egyre kevésbé lehetett őket a saját állományból kielégíteni. 1972-ben az igények 65%-át, 1979-ben pedig már csak 55%-át sikerült saját állományból fedezni. Következésképpen egyre nagyobb mértékben kellett külföldi vagy más hazai könyvtárakat igénybe venni.

Lelőhelymeghatározásra – szerencsére – számos nyomtatott, mikrofilmalapos vagy online rendszerű központi katalógus állt és áll rendelkezésre. A külföldről történő beszerzés meggyorsítására a könyvtár több európai és USA-beli műszaki könyvtárban és információs központban nyitott folyószámlát. A szolgáltatás meggyorsításának másik módja a kérések telexen történő továbbítása.

A könyvtárközi kölcsönzés fejlesztésének céljából több felmérés és tanulmány készült. Az alábbiak ezek eredményeit összegzik.

A könyvtárközi kölcsönzés felhasználói

1973-ban statisztikai elemzés készült az 1972-ben felmerült kérésekről. Az összes kérés száma ekkor 20 ezer volt, ezeket a könyvtár saját állományából 65%-ban tudta teljesíteni.

A felhasználók legnagyobb csoportja az üzleti ágazatból került ki; a könyvtár saját állományból fedezett szolgáltatásainak 83%-át ők vették igénybe. Az ipar területéről a legtöbb felhasználó a fémipart képviselte, majd a vegyipar, az elektromos és híradástechnikai ipar, a kőolajipar és a faipar következett a sorrendben.

A külföldi forrásokhoz továbbított igények 70%-a folyóiratcikkekre vonatkozott. Ezek szóródása a különböző folyóiratokban igen nagy volt. A továbbításra került 515 igény 330 különböző folyóirat kiadvány között oszlott meg. A külföldről beszerzett anyag háromnegyed része 3 évnél nem volt régebbi.

A könyvtárközi kölcsönzés elemzése

1976 novemberében a Könyvtárközi kölcsönzési osztály a szolgáltatások önköltségének tisztázására készített tanulmányt. Figyelembe vették a könyvtárközi kölcsönzések költségeit, valamint a saját állományból, illetve más, főleg külföldi forrásokból szolgáltatott másolatok költségeit is. A tanulmány készítése idején 7 főállású munkatárs dolgozott az osztályon. A vizsgált hónapban 3095 kérés érkezett be, vagyis minden munkatársra 442 jutott. Egy-egy kérés teljesítésére ennek megfelelően átlagosan 21,6 perc állt a rendelkezésre, a fotomásolatok készítését is beszámítva 27,8 perc.

A szolgáltatási költségek (rezsiköltség nélküli önköltség) az alábbiak szerint alakultak:

Külföldi kölcsönzés	37,00 finn márka
Másolatok beszerzése külföldről (1–10 oldal)	20,50 finn márka
Kölcsönzés saját állományból	9,40 finn márka
Másolatok készítése saját állományból (1–10 oldal)	10,80 finn márka.

A szovjet szakirodalom felhasználása

A Szovjetunióban megjelent irodalom iránti igények felmérésekor az 1976–1977-es évet vették figyelembe. Ezeknek 36%-át tudta a könyvtár saját állományból fedezni. Az igények túlnyomó többségét külföldi könyvtárakból kellett kielégíteni, annak ellenére, hogy a

szovjet szakirodalom iránti kereslet viszonylag kicsi volt, a kért 2373 dokumentum az összes könyvtárközi kölcsönzés 3%-át tette ki. Az orosz nyelvű irodalom tekintetében egyébként a British Library volt az elsődleges forrás.

Az igények megoszlása tudományágak és dokumentumtípusok szerint

1978 végén reprezentatív felmérés készült, amely 12 munkanap kéréseire terjedt ki. Ez 1883 tételt, az évi összes igény 4,75%-át jelentette. Ekkor azt vizsgálták meg, hogy milyen százalékban tudta a könyvtár saját állományából fedezni ezeket, illetve hogyan oszlottak meg tudományágak, továbbá a dokumentumok típusa, kora és nyelve szerint.

Tudományágak szerint az igények a következőképpen alakultak:

műszaki tudományok:	69%
fizika, kémia:	18%
egyéb természettudományi ágak:	3%
társadalomtudományok:	5%
matematika	1,2%
interdiszciplináris tudományok:	1,1%
orvostudomány:	0,9%
humán tudományok:	0,5%
egyéb:	1,3%

A *dokumentumtípusokat* tekintve valamennyi területen a folyóiratcikk iránti igény volt a legmagasabb. A műszaki tudományokban ez 62%-ot, a fizika–kémia területén 73%-ot tett ki. Az összes igény 19%-a vonatkozott monográfiákra, 9%-a konferencia-közleményekre. A kért dokumentumok 52%-a 3 évnél nem régebbi. A nyelvi megoszlást tekintve a finn nyelvű irodalom aránya csak 9% volt, az angol nyelvű irodalomé 71%, a német nyelvűé 3,9%.

A folyóiratokat tekintve, a kért cikkek szóródása igen jelentős, 80%-os volt.

Az összes kérés 58%-át (1972-ben 65%-át) saját állományból, 16%-át hazai, 20%-át külföldi forrásból elégítették ki. A saját állományból való kielégítés százalékaránya kedvezőbb volt az 1970-nél régebbi dokumentumok és a folyóiratok esetében. A folyóiratokra vonatkozó igények 16%-át finnországi könyvtárakból, 14%-át pedig külföldiekből tudták kielégíteni. Egyéb dokumentumok tekintetében ez az arány 18, illetve 30% volt. Ezek az adatok felhívták a figyelmet arra, hogy az új monográfiák, a konferencia-anyagok és a reportirodalom tekintetében a hazai kínálat nem kielégítő.

Átfutási idő

A könyvtárközi kölcsönzésnek természetesen az a célja, hogy a kért dokumentumot a lehető leggyorsabban rendelkezésre lehessen bocsátani. 1979 végén egy 1567 tételt tartalmazó reprezentatív minta segítségével megvizsgálták, hogy a különböző forrásokból mennyi idő alatt tudják teljesíteni az igényt, vagyis mennyi idő telik el a jelentkezés és a teljesítés között. A saját állományból történt teljesítés esetén az átlagos átfutási idő 1 nap volt. Más hazai könyvtárakból kért dokumentumok esetén a kérések 50%-át 9 nap alatt teljesítették; nem volt lényeges különbség eredeti dokumentum vagy másolat szolgáltatási ideje között.

A külföldi könyvtárakhoz továbbított kérések 45,5%-a folyóiratcikkre, 30,6%-a konferencia-közleményekre vonatkozott. A teljesítésben itt már lényeges különbségek mutatkoztak. Az összes igény 50%-át tudták csak 15 napon belül kielégíteni. Fotomásolatokat rövidebb idő alatt szolgáltattak, mint eredeti dokumentumot vagy mikromásolatot. A folyóiratcikk-másolatok szolgáltatása gyorsabb volt, mint az egyéb dokumentumok másolataié.

A külföldi könyvtárak közül a főbb partnerek az alábbiak voltak: a British Library Kölcsönzési Részlege (British Library Lending Division, BLLD) a Királyi Műszaki Intézet Könyvtára (Library of the Royal Institute of Technology, KTHB), a Chalmers Műszaki Egyetem Könyvtára (Chalmers University of Technology, CTHB).

Az átfutási időt tekintve a teljesítés a KTHB igénybevétele esetén volt a leggyorsabb. A kérések 24%-a (a postai szállítási idővel együtt) 5 napnál rövidebb idő alatt teljesült. A külföldre továbbított kérések 46%-át a BLLD-hez, 14,2%-át a KTHB-hoz továbbították, a többin további 8–10 könyvtár osztozik.

A dokumentum gyors szolgáltatása mellett a negatív válasz sem közömbös. Ezek beérkezése átlagosan 8 napot vett igénybe. Természetesen a teljesítés nagy mértékben függ a távolságtól és a postai szállítási útvonaltól. A Szovjetunióból és az Európán kívüli országokból lényeges késéssel érkeztek a dokumentumok.

A felmérés azt is kimutatta, hogy csökken a teljesítési idő, ha az igényt telexen továbbítják. Lényegesen hosszabb időt, a telexen történt rendeléshez képest további 11 napot vett igénybe a légi postai úton továbbított igény teljesítése (csak olyan esetekben alkalmazták, ha a vonatkozó partner telex-rendelést nem fogadott el).

Következtetések

A finn Országos Műszaki Könyvtár felhasználóit és az ismertett tanulmányok eredményeit tekintve az a

következtetés vonható le, hogy a hatékony szolgáltatás az irodalmi bázis bővítésén és a frekvenciált dokumentumok folyamatos elemzésén nyugszik.

A skandináv országok együttműködése a könyvtárközi kölcsönzés terén is gyümölcsözőnek bizonyult, a kapcsolatok további fejlesztésének a jövőben is prioritást kell adni.

/LAAKSOMAA, P.–TÖRNÜDD, E.: Document delivery by the Finnish Central Library for Technology in the light of recent studies = Tidskrift för Dokumentation, 36. köt. 5–6. sz. 1980. p. 100–104./

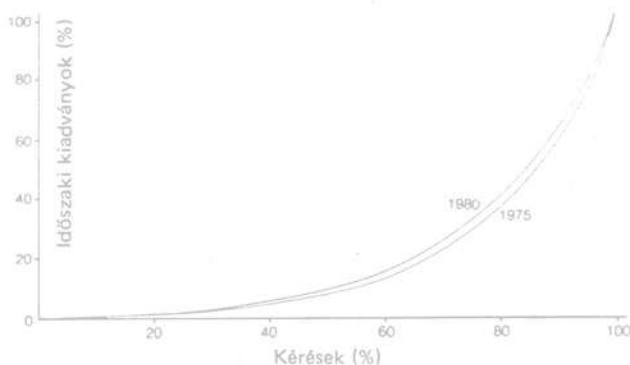
(Fazekas Zsuzsa)

Az időszaki kiadványok használata a BLLD-ben 1975-ben és 1980-ban

A British Library Kölcsönző Részlegében (British Library Lending Division) 1980 májusában 66 430 folyóiratcikkre vonatkozó kérést vizsgáltak meg. Ez a mennyiség két hét alatt érkezett a BLLD-hez.

E vizsgálatot egy 1975-ben tartott vizsgálat előzte meg. Ekkor a Swedish Council for Scientific Information and Documentation (Svéd Tudományos Információs és Dokumentációs Tanács, SINFDOK) „vette górcső alá” a BLLD-hez beérkezett azon kéréseket, amelyek időszaki kiadványokra vonatkoztak, pontosabban: minden hatodikat e kérések közül, összesen 61 333 kérést.

Az 1980-as felmérésnél 18 975 időszaki kiadványra volt szükség a kérések kielégítéséhez, 1975-ben csak 14 967-re. Grafikon (1. ábra) illusztrálja a kérések és a kielégítésükhöz szükséges időszaki kiadványok közötti összefüggést. Kitérni belőle, hogy a könyvtárközi

1. ábra A kérések és a kielégítésükhöz szükséges időszaki kiadványok közötti összefüggés